

Рибчак О.С., к.е.н., старший викладач
Уманський національний університет садівництва (Україна)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАХОДИ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Вступ

Актуальною, складною та великомасштабною проблемою, яка пов'язана з економічною й соціальною безпекою України і потребує як правового, так і економічного та соціального державного регулювання, є розвиток тіньової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженню різних аспектів даної проблематики присвячено праці багатьох вчених-економістів: В. Турчинова, З. Варналія, А. Базилук, С. Пирожкова та інших.

Виклад основного матеріалу

Необхідно зазначити, що у спеціалістів, які займаються дослідженням проблеми тіньової економіки, поки що немає єдиної думки щодо таких основних питань, як визначення суті тіньової економіки, її структурних елементів, вибір адекватних методів та індикаторів оцінки її обсягів, вплив різних факторів на розвиток тіньової економіки та вплив самої тіньової економіки на економічний стан держави тощо.

У зарубіжній і вітчизняній науковій літературі на сьогодні немає чіткого загальноприйнятого визначення явища, яке дістало назву «тіньова економіка». Для його визначення використовується надто широкий і різноплановий спектр характеристик: підпільна, неврахована, друга, деструктивна, нерегламентована, неофіційна, кримінальна, фіктивна, дефективна, паралельна, чорна, брудна, неформальна, нелегальна, позазаконна, злочинна тощо [1].

Так, представники юридичної науки розглядають тіньову економіку як економічну діяльність, заборонену законодавством України. Разом з тим тут не враховано значного обсягу формально дозволених, але негативних угод, а також документально оформлених фіктивних операцій. Також, іноді під тіньовою економікою розуміють всю економічну діяльність, коли з різних причин не враховують офіційної статистики, і, відповідно, не додучають до складу ВВП.

Вчені-економісти виділяють три сфери тіньової економіки:

- неофіційна економіка – легальні види економічної діяльності, у рамках яких має місце не фіксоване офіційною статистикою виробництво товарів і послуг, приховання цієї діяльності від податків;
- фіктивна економіка – хабарництво, приписки, спекулятивні угоди й інші види шахрайства, зв'язані з одержанням і передачею грошей;
- підпільна економіка – усі заборонені законом види економічної діяльності.

Прибічники економічного трактування сутності тіньової економіки наголошують на двох характерних ознаках цього феномена – ухилянні від сплати податків та формуванні доходів поза рамками офіційної економіки. Звичайно, не лише ухилення від оподаткування є ознакою тіньової економіки. Практичним проявом її може бути [3]:

- корупція;
- тіньова приватизація;
- зловживання з бюджетними коштами;
- фінансове шахрайство.

Із часом деякі види діяльності легалізувалися, як, наприклад, до XIX ст. лихварство. Інші – навпаки, опинилися “поза законом” (гральний бізнес в Україні). Тіньова економіка існує майже в усіх сферах соціально-економічних відносин: від дрібного підприємництва до великих корпорацій або навіть центральні органи влади.

До економічних причин можна віднести стан економіки країни [1]. Закономірною є тенденція збільшення тінізації економіки під час кризових явищ. Однією з основних причин є недосконалість податкової системи країни. Надмірний податковий тягар спричинює перехід грошей “у тінь”. Крім того, податкові механізми не є досить чіткими, що також є причиною тінізації економіки. Платник податків порівнює економічні наслідки ухилення від податків та санкції, які призначаються за їх відхилення. Чим вища податкова ставка і нижчий розмір санкцій, тим вища економічна мотивація від ухилення.

Основні способи ухилення від сплати податків [2]:

- 1) нелегальне виробництво товарів (послуг);
- 2) неврахований обіг, а саме: невраховані обсяги реалізації товарів і послуг; неофіційний бартер; невраховані проплати; неврахована виплата зарплати;
- 3) незаконне отримання і використання податкових пільг;
- 4) приховування реальних обсягів прибутку й доходів (штучне завищення собівартості продукції), а саме: фальсифікація цін; використання зарубіжних підприємств і рахунків; використання кредитних і страхових схем; фальсифікація змісту затратних статей; фальсифікація виробничих затрат; використання тінювих фінансових посередників;
- 5) приховування доходів (для фізичних осіб);
- 6) штучне банкрутство і штучна неплатоспроможність;
- 7) приховування чи фальсифікація звітної документації та інформації про економічну діяльність.
- 8) зміна резидентства суб'єкта економічної діяльності.

Політична нестабільність провокує суб'єктів економічної діяльності до приховування доходів. Крім того, політичні причини впливають на економіку, стан якої також прямо впливає на тінізацію економіки. Бюрократія та “паперова тяганина” теж провокують на дачу хабаря чи на перехід до тіньової діяльності. Саме тому корупцію необхідно віднести до однієї із рушійних сил тінізації економіки, адже в більшості випадків контролюючим органам відомо про тіньові схеми, а через корумпованість влади боротьба з цими схемами зводиться нанівець. Деякі чиновники здатні вимагати хабар навіть з підприємця, у якого вся діяльність є законною та наявні всі документи. Причина цього явища – низькі рівні заробітної плати державних службовців, та недостатньо жорстка відповідальність за скоєння таких злочинів. Крім цього, органи, які ведуть боротьбу з корупцією, також є корумпованими. Корупція є дуже поширеним явищем у всіх владних сферах, правоохоронні органи та суди не є виключенням. Корупція перетворилась у величезну рушійну силу тіньової економіки, у якій задіяні державні службовці від найнижчих до найвищих рангів [1].

За результатами аналізу, проведеного Міністерством юстиції України [4], ситуація з поширенням корупції в Україні має такі характерні риси:

- 1) залежність рівня та форм корупції від загального стану зрілості демократичних інститутів та здійснення дієвих і реальних кроків щодо реформування основних сфер суспільного життя (адміністративні процедури, податкова система, регуляторна діяльність держави, розв'язання соціальних проблем тощо);

- 2) набуття корупцією ознак системного явища шляхом не лише ураження всіх життєво важливих сфер суспільства, але й перетворення на функціонально важливий спосіб їх існування;
- 3) неефективність будь-яких політичних ініціатив у сфері боротьби з корупцією; зовнішнім виявом цього є невиконання основних рішень з цих питань;
- 4) зміцнення у суспільстві стереотипів толерантності стосовно корупції, поєднання в масовій свідомості визнання суспільної шкоди корупції і готовності обирати корупційні шляхи розв'язання проблем; негативним наслідком чого є нездатність громадян бути активними учасниками антикорупційних дій;
- 5) масштабне поширення корупції у правоохоронних органах, уповноважених здійснювати антикорупційні заходи;
- 6) слабкість інститутів громадянського суспільства; засоби масової інформації залежні від власників, органів державної влади, політичної цензури, уникають об'єктивного висвітлення цих проблем; громадянські ініціативи не підтримуються через зневіру та суспільну апатію більшості населення; неурядові організації здебільшого ослаблені, залежні від осіб, що здійснюють їх фінансову підтримку.

Проблема корупції тісно пов'язана з посиленням впливу на прийняття рішень в економічній сфері з боку політико-економічних (так званих «кланових») угруповань. Загалом явище впливу лобістських структур на економічну політику є досить звичайним навіть для розвинених економік. Відмінність полягає в тому, що в Україні тіньові економічні клани, формування майна яких починалося з присвоєння бюджетних коштів і спекулятивних операцій з енергоносіями, усіляко прагнуть не допустити демократизації і системної завершеності законодавчого процесу. Як наслідок – кожен економічний закон діє відокремлено, працюючи більше на певні кланові групи, ніж на державу і суспільство [1].

Прогалини є в законодавстві більшості країн. І чим більше таких прогалин, тим більшу кількість людей вони спонукають до здійснення неофіційної чи незаконної діяльності. Тому рівень тінізації та корупції в країнах з таким законодавством є високим. Проблемою також є незначна відповідальність за скоєння як дрібних правопорушень так і економічних злочинів, ухилення від сплати податків. Це дає змогу мінімізувати ризики при здійсненні тіншової діяльності.

Серед морально-етичних причин доцільно виділити, передусім, наше ставлення до тіншової діяльності. Якщо в країнах з розвинутою демократією суспільство засуджує таку діяльність,

то в нашій країні це виглядає цілком нормальним явищем. Це свідчить про те, що тіньова економіка прижилася і проблема носить загальнодержавний характер.

Висновки

Проблему неформального сектору економіки не можна вважати такою, що сама собою розв'язується у процесі економічних реформ. Тому без дійового державного впливу (відповідної державної політики) на ці процеси цей сектор економіки не буде подолано. Поступова легалізація неформального сектору — головний шлях його інтеграції в суспільне виробництво.

Детінізація економіки вимагає злагодженої дії всіх гілок влади: законодавчої, виконавчої та судової. Саме тому повинна бути затверджена державна програма детінізації економіки, яка би передбачала цілий ряд реформ усіх трьох гілок влади, що створила би умови для детінізації економіки. До таких умов слід віднести: легалізація вже існуючого тіньового сектору; недопущення тінізації легальних підприємств; стимулювання підприємницької діяльності; застосування жорстких адміністративних та каральних заходів; подолання корупції. Реальні дії повинні бути спрямовані на вдосконалення законодавства задля усунення бюрократії та корупції. Законодавство повинно демотивувати від переходу до тіньової діяльності. В цьому повинна бути зацікавлена передусім влада. Оскільки на даний момент не рідким є лобювання інтересів певних бізнес-груп при прийнятті тих чи інших законопроектів. Наступним кроком повинна стати зміна фіскальної політики, спрямована на диференціацію ставок податку залежно від бази оподаткування (як це відбувається у США та інших країнах з розвиненою ринковою економікою).

Література:

1. Літвінцев Р. Дослідження тіньової економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.klubok.net/article2533.html>
2. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії та практики/З. Варналій. – К.: 2008. – 315 с.
3. Луцик А.І. Тіньова економіка та розміри податкових надходжень: діалектика взаємозалежності/А.І. Луцик //Вісник Національного університету державної податкової служби України. – 2009. - №3. – С.15-17.
4. Проект Концепції подолання корупції в Україні „На шляху до доброчесності”/ Міністерство юстиції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minjust.gov.ua/?do=d&did=7094&sid=news>

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MEASURES TO REDUCE THE SHADOW ECONOMY OF UKRAINE

Key words: *shadow economy, corruption, organizational and economic mechanism, economic security, abuse.*

Summary

In the article are analysed scientific approaches in relation to determination of essence of shadow economic activity. Investigational forms of display and factors which influence on a volume shadow the sector of economy.

A modern situation is analysed in relation to a fight against a corruption in Ukraine.

The levers of organizational-economic mechanism of legalization of economy of Ukraine are definite.